

KARAÇAY-MALKAR TÜRKÇESİNİN KENDİNE HAS ÖZELLİKLERİ VE KIPÇAK LEHÇELERİ ARASINDAKİ YERİ

IDIOSYNCRACIES OF KARACHAY-MALKAR TURKISH AND ITS PLACE IN KIPCHAK DIALECTS

Ayşe GÜNAY*

Öz

Karaçay-Malkar Türkleri, asırlardır Kuzey Kafkasya'da Elbrus Dağı'nın doğu ve batısındaki yüksek dağlık arazilerde yaşayan Türk kökenli halklardır. Bu halkın Kafkasya bölgesine gelişi ve teşekkülü ile ilgili farklı görüşler olması yanında, bugün Karaçay-Malkar Türklerinin yoğun olarak yaşadığı bölgeler Rusya'ya bağlı Karaçay-Çerkez ve Kabardin-Balkar Cumhuriyetleri, Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve ABD'dir.

Kendilerini *Tawlu*, konuştukları dili de *Tawça* olarak adlandıran Karaçay-Malkar Türklerinin dili ana çizgileri itibarıyla bir Kıpçak lehçesidir. Karaçay-Malkar Türkçesi, Kuzey-batı grubunun Kumuk, Tatar, Kırım ve Karay Türkçeleri ile birlikte Batı-Kıpçak kolunda yer alır. Diğer Kıpçak lehçeleri ile büyük paralellikler göstermesinin yanında, kimi özellikleri Karaçay-Malkar Türkçesini diğer lehçelerden ayırmaktadır. Bu makalede, Kafkasya ve Türkiye'de konuşulan Karaçay-Malkar Türkçesi temelinde, bu lehçenin diğer Kıpçak lehçelerinden farklılaşan şekil özellikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıpçak Lehçeleri-Karaçay-Malkar Türkçesi-Şekil Özellikleri.

Abstract

Karachay-Malkar Turkish people are one of the Turkish originated community who has have been living in highlands in the east and west side of the Mount Elbrus in the Caucasus for centuries. There are different views about how they come Caucasus region and their entity. In present, Karachay-Malkar Turkish people densely live in Karachay-Cherkess and Kabardino-Balkar Republics in Russia, Turkey, Kazakhstan, Kirghizstan, Uzbekistan and USA.

According to its outlines, the language of Karachay-Malkar people is a Kipchak dialect. They call themselves Tawlu and their languages Tawça. Karachay-Malkar Turkish is in the west Kipchak branch of the northwest group with Kumuk, Tatar, Karai and Crimea dialects. It is similar to the other Kipchak languages but at the same time, it has some features different from the other dialects. In this article, we will discuss the morphological idiosyncracies of Karachay-Malkar language which differ it from the other Kipchak dialects.

Keywords: Kipchak Dialects-Karachay-Malkar Turkish- Idiosyncracies-Morphology.

0. GİRİŞ

Karaçay-Malkar Türkleri günümüzde yoğun olarak Rusya Federasyonuna bağlı Karaçay-Çerkes ve Kabardin-Balkar Özerk Cumhuriyetlerinde yaşamaktadır. Bu bölgede Karaçayların nüfusu yaklaşık 200 bin, Malkarların nüfusu ise 130 bin kadardır. Ayrıca; Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da toplam 20 bin, Türkiye'de 25 bin, ABD'de 5 bin, Suriye'de 1500 civarında Karaçay-Malkar Türkünün yaşadığı tahmin edilmektedir. Karaçay-Malkar Türkleri iki ayrı halk değil, Rusya'nın siyasi politikaları sonucu coğrafi olarak bölünmüş aynı dili ve kültürü paylaşan tek bir halktır.

Karaçay-Malkar Türkçesi tipik bir Kıpçak lehçesi özelliği taşır ve Kuzey-batı grubunun Batı Kıpçak kolunda tasnif edilir. 1916-1924 yılları arasında Arap, 1924-1937 yılları arasında Latin alfabesini kullanan Karaçay-Malkar Türkleri, 1938 yılından itibaren Kiril alfabesini kullanmaktadır. Kafkasya dışında konuşulan Karaçay-Malkar Türkçesi ise bir ağız özelliği taşımaktadır ve bu bölgelerde yazı dili olarak ölçünlü dil kullanılmaktadır.

Bu Kıpçak lehçesinin, Karaçay-Bashan-Çegem ve Çerek olmak üzere iki ağız vardır. Çerek ağız sadece Holam ve Bızıngı vadilerinde konuşulurken, Karaçay-Bashan-Çegem ağız halkın büyük bir bölümü tarafından kullanılır ve aynı zamanda yazı dilini meydana getirir (Tavkul, 2002: 565).

Kafkasya dışında yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri de Karaçay-Bashan-Çegem ağızını kullanırlar. Bu iki ağızın birbirinden ayrıldığı birkaç fonetik ve morfolojik fark bulunmaktadır. Tavkul, W. Pröhl'e'nin Çerek ağızından derlediği dil malzemesine dayanarak, bu ağızın özelliklerini şu şekilde özetlemektedir:

*Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Karaçay-Bashan-Çegem ağzındaki /-ç-/ sesi Çerek ağzında /-ts-/ şeklinde telaffuz edilir: Kbç. *bıçak* ~ Çrk. *bıtsak* "bıçak, Kbç. *üç* ~ Çrk. *üts* "üç", Kbç. *küçük bıçak* ~ Çrk. *kütsük* "köpek yavrusu".

Karaçay-Bashan-Çegem ağzındaki kelime başı /c-/ sesi, Çerek ağzında /z-/ veya /dz-/ şeklinde söylenir: Kbç. *cılan* ~ Çrk. *zılan* "yılan", Kbç. *caşaydı* ~ Çrk. *zaşaydı* "yaşıyor", Kbç. *caş-* ~ Çrk. *zaş* "genç".

Holam-Bızıngı vadileri ve Çegem'in bir bölümünde /c-/ sesi yerine /j-/ sesine de rastlanmaktadır. Tavkul, /j-/ sesinin bulunduğu bölgenin Kabardeylere, /z-/ veya /dz/ sesinin bulunduğu bölgenin de Osetlere yakın olması nedeniyle, bu Kafkas dillerinden etkilenilmiş olabileceği düşüncesindedir. Örneğin Karaçay-Malkar Türkçesindeki Canpolat ismi, Kabardeycede Janbolat, Osetçede ise Zanolat şeklinde kullanılmaktadır (Tavkul, 2002: 566).

Karaçay-Bashan-Çegem ağzındaki /b/ ve /p/ ünsüzleri, Çerek ağzında /f/ biçiminde telaffuz edilmektedir: Kbç. *köp/köb* ~ Çrk. *köf* "çok", Kbç. *çıpçık* ~ Çrk. *çıfçık* "serçe", Kbç. *toprak* ~ Çrk. *tofrac* "toprak".

Karaçay-Bashan-Çegem ağzındaki /k/, /k̄/ ve /g/ ünsüzleri, Çerek ağzında kimi kelimelerde /h/'ye dönüşmüştür: Kbç. *urluğ* ~ Çrk. *urluh* "tohum", Kbç. *tukum* ~ Çrk. *tuhum* "soy", Kbç. *çepken* ~ Çrk. *çepken* "giyim".

Çerek ağzında ilk hecesinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerin ikinci heceleri de yuvarlaklaşmaktadır: Kbç. *ölgem* ~ Çrk. *ölgön* "ölmüş, ölen", Kbç. *üygem* ~ Çrk. *öygö* "eve", Kbç. *köger-* ~ Çrk. *kögör-* "yeşer-".

Morfolojik olarak dikkat çeken bir özellik de, Çerek ağzında zamir kökenli 1.ve 2. tekil şahıs eklerinin çekimi, -mAn, -sAn şeklindeyken, Karaçay-Bashan-Çegem ağzında sondaki /-n/ sesinin düştüğü görülmektedir: Kbç. *bergenme* ~ Çrk. *bergenmen* "verdim", Kbç. *keleme* ~ Çrk. *kelemen* "geliyorum", Kbç. *barasa* ~ Çrk. *barasan* "gidiyorsun".

Tavkul, Pröhl'e'nin 1915 yılında derlediği metinlerdeki ses farkları ile yakın geçmişte aynı bölgeden derlenen metinlerdeki sesleri karşılaştırdığında, bu ağzın da zamanla yazı dilinin etkisi ile eski özelliklerini kaybetmeye başladığını tespit etmiştir (Tavkul, 2003: 11).

Karaçay-Malkar Türkçesinin söz varlığı Eski Türkçe kelimelerin yanı sıra Moğolca, Arapça, Farsça, Rusça ve Kafkas dillerinden alıntı kelimeler de barındırır: *tñila-* "dinle-" [*< Kökt. tñila-* "dinle-"], *mañlay* "alın" [*< Moğ. mañlay* "alın"], *sağat* "saat" [*< Ar. sa'at* "saat"], *darman* "derman" [*< Far. dermān* "derman"], *ıstakan* "bardak" [*< Rus. stakan* "bardak"], *avana* "gölge" [*< Oset. avana* "gölge"], *gida balta* "nacak" [*< Adige. gida* "balta"].

Günümüzde Kafkasya'da konuşulan Karaçay-Malkar Türkçesi "UNESCO Tehlikedeki Diller Atlası"nda *vulnerable* "zayıf" olarak listelenmektedir. Bu lehçe çocuklar tarafından ailede hala öğrenilmekte ve anadilde ilkokul seviyesinde eğitim verilmektedir. Kafkasya dışındaki ülkelerde kullanılan Karaçay-Malkar Türkçesi bir yazı dili oluşturmadığı ve ağız özelliği gösterdiği için, bölgenin baskın dilinin de etkisi ile yok olma tehlikesi altındadır.

1. KARAÇAY-MALKAR TÜRKÇESİNİN MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Karaçay-Malkar Türkçesi diğer Kıpçak lehçeleri ile büyük paralellikler göstermesinin yanında onu diğer lehçelerden ayıran birtakım kendine has fonetik ve morfolojik özelliklere de sahiptir. Karaçay-Malkar Türkçesi, genel Türkçenin sekiz asli ünlüsünü bulundurmaktadır. Diğer Kıpçak lehçelerinden ünsüzler bakımından ayrılmamakla birlikte, Genel Türkçedeki kelime başı /y-/ sesi Kumuk, Tatar ve Altay Türkçelerinde düzensiz olarak, Kırgız ve Karaçay-Malkar Türkçelerinde düzenli olarak /c-/ ile karşılanmaktadır: *cay* "yaz" IV/3-10 (*< Kökt. yay*), *cer* "yer" I/7-9 (*< Kökt. yer*), *cıl* "yıl" I/5-23 (*< Kökt. yıl*), *cip* "ip" I/8-309 (*< EUT yip*), *cok* "yok" I/3-140 (*< Kökt. yok*), *cötel* "öksürük" MDD (*< EUT yötül*), *curt* "yurt" I/3-47 (*< Kökt. yurt*), *cüz* "yüz" II/1-74 (*< Kökt. yüz*) (Günay, 2016: 33).

Ünsüz değişimleri bakımından da diğer Kıpçak lehçeleri ile ortaklaşan Karaçay-Malkar Türkçesinin farklı morfolojik özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Karaçay-Malkar Türkçesinde çokluk eki isim ve fiil çekiminde düzenli olarak{-IA}'dır.

Tablo 1

Karaçay-Malkar T.	Kırım-Tatar T.	Karay T.	Kumuk T.	Kazan Tatar T.	Başkurt T.	Kazak T.	Kırgız T.	Karakalpak T.	Nogay T.
{+IA} köz+le	{+IAr} küz+ler	+IAr köz+ler	+IA(r) göz+ler	+IAr; +nAr küz+ler	+IAr; +DAR; +zAr küz+zer	+IAr; +DAR köz+der	+IAr; +DAR +IOr; +DOr köz+der	+IAr köz+ler	+IAr küz+ler

Eski Türkçeden bu yana Türk dilinde kullanılagelen en yaygın çokluk eki {+IAr}'dır. Bu ek Karaçay-Malkar Türkçesi dışında pek çok lehçede, eklendiği kelimenin son ünlü veya ünsüzüne bağlı olarak ancak son ses /-r/'nin değişmemesi koşuluyla farklı varyantlarda ve aynı işlevde kullanılmaktadır.

Karaçay-Malkar Türkçesinde çokluk eki {-IA} şimdiye kadar, ekin sonundaki /-r/ sesinin düşmesi ve bu ekin eskiden beri {-IA} olduğu gibi iki farklı şekilde açıklanmıştır. Çokluk ekinin {+IA} şeklinin daha önce DLT'de kullanıldığına dikkat çeken Aysu Ata, Rylands nüshası Kur'an tercümesini, eserin dil özelliklerine dayanarak Karahanlı Türkçesinin ilk eserlerinden saymış ve bu tercümede çokluk ekinin kullanımına dikkat çekmiştir. Tespitlerine göre, DLT'de sadece isim çekiminde kullanılan ek, bu eserde hem isim çekiminde hem de fiil çekiminde birçok kez geçmektedir: *bolsunla* "olsunlar" 33/14b2, *yılıkla* "yılıklar" 37/11a1 gibi.

Bu ekin günümüzde Karaçay-Malkar Türkçesinin dışında arkaik özellikleri korumuş Horasan Türkçesinde de karşımıza çıkması, bu ekin arkaik bir çoğul eki olduğunu ortaya koymaktadır. Horasan Türkçesinde fillerde çokluk ekleri genellikle {+län} seyrek olarak {+lär, +lä} şeklindeyken isimlerde kalınlık-incecik uyumuna girecek şekilde {+IAr, +IAr, +IA} olmuştur (Ata, 2009:9).

Ayrıca, Türkçede kelime içi ve kelime sonunda /r/ ünsüzü düşme eğiliminde olan bir sestir. Bunun örneklerini Anadolu ağızlarında görmekteyiz. Ancak Anadolu ağızlarında düşen son ses /-r/ telafi uzunluğu oluştururken, Karaçay-Malkar Türkçesinde uzunluk söz konusu değildir.

Cahit Başdaş, özellikle geniş ünlüler yanında kelime sonu akıcı /-r/ ve /-n/ ünsüzlerinin düşme eğiliminde olduğunu başka benzer kelime ve eklerden yola çıkarak belirtir ve düşme eğiliminde olan akıcı /n/, /r/, /y/ gibi seslerin aynı zamanda türeme eğiliminde olduğuna da dikkat çeker: tarihi metinlerde *birle* < *birlen*; -sA < -sAr, ağızlarda: *ile* < *ilen*; *vā* < *var*; -yo < -yor; +(I)nAn < +(I)nA olmuştur (Başdaş, 2014: 32).

Bu bilgilerden de yola çıkarak, Karaçay-Malkar Türkçesindeki {+IA} çokluk ekinin /-r/'nin düşmesi ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Nitekim Karaçay-Malkar Türkçesinde bu ek düzenli olarak {+IA} olmakla birlikte, çokluk ekinden sonra iyelik ekinin geldiği durumlarda çokluk eki {+IAr} şeklinde kullanılır: *köz-ler-im* "gözlerim", *egeç-ler-i* "kız kardeşleri", *bilgen-ler-igiz* "bildiklerini" (Günay, 2016: 57).

Bunun yanında, Kumuk Türkçesinde de ismin ilgi, yönelme ve yükleme hâli eki aldığı durumlarda çokluk ekinin sonundaki /-r/ telaffuz edilmez: *gözler* "gözler", *gözleni* "gözleri, gözlerin", *gözlege* "gözlere" (Pekacar, 2012: 975).

Türk lehçelerinde arasında Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçelerinde yükleme ve ilgi hâli eki düzenli olarak {+nI} ile karşılanmaktadır.

Tablo 2

	Karaçay-Malkar T.	Kırım-Tatar T.	Karay T.	Kumuk T.	Kazan Tatar T.	Başkurt T.	Kazak T.	Kırgız T.	Karakalpak T.	Nogay T.
İlgi Hâli	+nI, +nU	+nI	+nI ; +In; +im	+nI, +nU	+nI	+nI , +nUn; +DI +Dun; +zIn, +zUn	-nI , - DI	+nI , +nUn; +DI , +Dun; In, +Un; +φ	+nI , +DI ; + In, +Un	+nI ; +DI
Yükleme Hâli	+nI, +nU	+nI	+nI; +I; + φ	+nI, +nU	+nI	+nI, +nU; +DI, +DU; +zI, +zU	-nI, -DI, - n	+nI, +nU; +DI, +DU; +I, +U; φ	+nI, +nU; +DI, +DU	+DI, +n

Kum. *üynü* "evi, evin", *anarı* "anneyi, annenin", *gemeni* "gemiyi, geminin" (Günay, 2016: 58).

KMT. *eşkini* "kapıyı, kapının", *köznü* "gözü, gözün", *eşkini* "keçiyi, keçinin" (Pekacar, 2012: 977).

Karaçay-Malkar Türkçesinde, zamirlerin teklik şekilleri üzerinde ve 1. ve 3. tekil şahsın iyelik eki aldığı durumlarda, ilgi ve yükleme hâli eklerindeki /-n/ sesi düşerken, Kumuk Türkçesinde bu ses korunmaya devam eder:

Kum. *üyümnü* "evimi, evimin", *anamnu* "anayı, anamın", *gemeñi* "gemini, geminin" (Günay, 2016: 58).

KMT. *üyümü “evimi, evimin”, meni atım “benim adım”, seni karnaşın “senin erkek kardeşin”, eşigimi “kapımı, kapımın”, közünü “gözünü, gözünün”, eçkimi “keçimi, keçimin”* (Pekacar, 2012: 977).

Çağatay Türkçesinde özellikle klasik sonrası dönemde ilgi hâli ekinin {+nI} şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Bu ekin ilgi hâli görevli ile kullanılmasının ortaya çıkışı ile ilgili farklı görüşler olmakla birlikte genel düşünce ekler arasındaki işlevsel yakınlık olduğu yönündedir.

Bunun dışında, “Çağatay Türkçesinde +nI İlgili Hâli Eki” adlı makalede, ekin Çağatay Türkçesinde kullanımı, işlevleri ve fonetik özellikleri üzerinde durulmuş ve bu ekin çeşitli Anadolu ağızlarında, Azerbaycan ve Türkmenistan sahalarında da kimi örneklerde görüldüğü vurgulanmıştır (Pekacar vd., 2015: 443-456).

Karay ve Karaçay-Malkar Türkçelerinde vasıta hâli eki *bIIA* edatı ile karşılanır.

Tablo 3

	Karaçay-Malkar T.	Kırım-Tatar T.	Karay T.	Kumuk T.	Kazan Tatar T.	Başkurt T.	Kazak T.	Kırgız T.	Karakalpak T.
Vasıta Hâli	<i>bIIA</i>	+nen	<i>bIIa; +bA</i>	<i>bulan</i>	<i>bilen</i>	<i>minen</i>	+men, menen; +ben, benen; +pen, penen	<i>menen</i>	<i>menen; benen; penen</i>

Eski Türkçede *birle*, tarihî Türk lehçelerinde *bile*, *birlen*, *bilen* şekillerini takip edebildiğimiz bu edat Karaçay-Malkar Türkçesinde *bIIA* şeklinde yaşamaktadır. Karay Türkçesinde de vasıta hâli *bIIA* edatı ve bu edatın ekleşmiş şekli olan {+bA} eki ile sağlanır.

KMT. *meni bile “benimle”, arba bIIa “arabayla”, kalam bIIa “kalemle”* (Günay, 2016: 60).

Karay. *suu bIIa, suuba “suyla”, boluşluğu bIIa “yardımı ile”, uruuum bIIa “ailemle”* (Gülsevin, 2016: 60).

Karaçay-Malkar Türkçesinde iyelik kökenli şahıs ekleri diğer Kıpçak lehçeleri ile benzerlik gösterirken, zamir kökenli şahıs eklerinden 1. ve 2. tekil şahıs eklerinin sonundaki /-n/ ve 3. çoğul şahıs ekinin sonundaki /-r/ akıcı ünsüzleri, geniş ünlüler yanında tutunamayarak düşmüştür.

Tablo 4

	Karaçay-Malkar T.	Kırım-Tatar T.	Karay T.	Kumuk T.	Kazan-Tatar T.	Başkurt T.	Kazak T.	Kırgız T.	Karakalpak T.
1.T.Ş.	-mA	-mIn, -m	-mAn	-mIn	-m; -mIn	-mIn; -BIn	-mIn	-mAn; -pAn	-mAn; -pAn
2.T.Ş.	-sA	-sIn, -s	-sAn	-sIn	-hIn	-sIn	-sIn	-sAn	-sIn
3.T.Ş.	-φ	-φ	-φ	-φ	-φ	-φ	-φ	-φ	-φ
1.Ç.Ş.	-blz	-blz	-blz	-blz	-blz	-mlz; -Blz	-blz	-mlz; -Blz	-mlz; plz
2.Ç.Ş.	-slz	-slz	-slz	-slz	-hlglz	-slIn dAr	-slz; slIn Ar; sUlIn Or; slzdAr; sUzdOr	-slz	-slz
3.Ç.Ş.	-lA	-φ; -lAr	-lAr	-lAr	-φ; -lAr; - TAr; -zAr	-φ	-ş-	-φ	-lAr

KMT. *Nek alay aytasa deyt. “Neden öyle söylüyorsun diyor.”* (I/8-9)

Men barama çabama cuuğ boluğuz deyme. “Ben gidiyorum koşuyorum hoş geldiniz diyorum.” (I/8-257)

Bizden köp sıkıntıla çaşadıla. “Bizden daha çok sıkıntı çektiler.” (I/3-63) (Günay, 2016: 70).

Karaçay-Malkar Türkçesinde dönüşlülük zamiri diğer Kıpçak lehçelerinden farklı olarak *kesi* şeklindedir.

Tablo 5

	Karaçay-Malkar T.	Kırım-Tatar T.	Karay T.	Kumuk T.	Kazan Tatar T.	Başkurt T.	Kazak T.	Kırgız T.	Karakalpak T.	Nogay T.
1.T.Ş.	<i>kesim</i>	<i>özüm</i>	<i>özüm</i>	<i>özüm</i>	<i>üzem</i>	<i>üzim</i>	<i>özim</i>	<i>özüm</i>	<i>özim</i>	<i>özim</i>
2.T.Ş.	<i>kesin</i>	<i>özün</i>	<i>özüy</i>	<i>özün</i>	<i>üzem</i>	<i>üzim</i>	<i>özün</i>	<i>özün</i>	<i>özün</i>	<i>özün</i>
3.T.Ş.	<i>kesi</i>	<i>özü</i>	<i>özü</i>	<i>özü</i>	<i>üzem</i>	<i>üzim</i>	<i>özi</i>	<i>özü</i>	<i>özi</i>	<i>özi</i>
1.Ç.Ş.	<i>kesibiz</i>	<i>özümüz</i>	<i>özümüz</i>	<i>özümüz</i>	<i>üzeböz</i>	<i>üziböz</i>	<i>özümüz</i>	<i>özümüz</i>	<i>özümüz</i>	<i>özümüz</i>

2.Ç.Ş.	kesigiz	özün iz	özüyüz	özügüz	üzëgëz	üzïgïz	öziñiz	özün ör	öziñ iz	öziñ iz
3.Ç.Ş.	kesleri	özleri	özläri	özler	üzlerë	üzzeri	özderi	özdörü	özleri	özleri

Diğer Türk lehçelerinde öz olan dönüşlülük zamiri Karaçay-Malkar Türkçesinde *kesi'* dir. Farsçada *kesî* " biri, birisi" anlamına gelen sözcük, Karaçay-Malkar Türkçesine *kesi* biçiminde geçmiş olabileceği düşüncesindeyiz. *Codex Cumanicus*'ta *këndi* dönüşlülük zamiri ile birlikte *kënsi* ve *öz* biçimleri de geçmektedir.

C.C. *uyalır-sen bir kişiğe kënsi yazukın aytmaga* "Birine kendi günahını anlatmaya utanırsın" (Argunşah-Güner, 2015: 734).

KMT. *Kesimi sınavım deyt de kelet.* "Kendimi sınavım diyerek gelmiş." (I/2-50)

Kesleri özerk bolğanları üçün ana tilde oqur imkân madar bart. "Kendileri özerk oldukları için ana dilde okuma imkânı var." (I/5-37)

Korqarıq msa hoşta kesin kalsañ . "Ağılda kendin kalırsan korkar mısın?" (II/3-157) (Günay: 2016: 47).

Tablo 6

	Karaçay-Malkar T.	Kırım-Tatar T.	Karay T.	Kumuk T.	Kazan Tatar T.	Başkurt T.	Kazak T.	Kırgız T.	Karakalpak T.	Nogay T.
	{-IİK}, {-rİK}, {-ArİK}	{-(y)cAk}	{-r}	{-(A)cAk}	{-(A)cAk}	{-(y)AsAk}	{-A (y)}	{-A, -O (y)}	{-A (y) jak}	{-(A)yAk}
1.T.Ş.	<i>kellikne</i>	<i>küyecekim</i>	<i>aytırmın</i>	<i>görecekmén</i>	{-(A)cAk}	<i>kütsekmin</i>	<i>kelemin</i>	<i>unutamin</i>	<i>alajakpan</i>	<i>karayakpan</i>
2.T.Ş.	<i>kellikse</i>	<i>küyeceksiñ</i>	<i>aytırsın</i>	<i>göreceksen</i>	<i>ilteçekmën</i>	<i>kütsekiñ</i>	<i>kelesiñ</i>	<i>unutasıñ</i>	<i>alajaksıñ</i>	<i>karayaksıñ</i>
3.T.K.	<i>kellikti</i>	<i>küyecek</i>	<i>aytır</i>	<i>görecek</i>	<i>ilteçeksën</i>	<i>kütsek</i>	<i>keledi</i>	<i>unutat</i>	<i>alajak</i>	<i>karayak</i>
1.Ç.K.	<i>kellikbiz</i>	<i>küyecekimiz</i>	<i>aytırbız</i>	<i>görecekbiz</i>	<i>ilteçek</i>	<i>kütsekbiz</i>	<i>kelemiz</i>	<i>unutabız</i>	<i>alajakpız</i>	<i>karayakpız</i>
2.Ç.K.	<i>kelliksiz</i>	<i>küyeceksi(ñ i)z</i>	<i>aytırsız</i>	<i>göreceksiz</i>	<i>ilteçekbëz</i>	<i>kütsekhigiz</i>	<i>kelesiñ der</i>	<i>unutasıñ ar</i>	<i>alajaksız(lar)</i>	<i>karayaksız</i>
3.Ç.K.	<i>kelliktile</i>	<i>küyecekler</i>	<i>aytır/lar</i>	<i>görecekt(er)</i>	<i>ilteçeksëz</i>	<i>kütsek(ter)</i>	<i>keledi</i>	<i>unutuşat</i>	<i>alajak</i>	<i>karayaklar</i>

Karaçay-Malkar Türkçesinde gelecek zaman eki, diğer Kıpçak Lehçelerinden farklı olarak {-IİK},{-rİK}, {-ArİK}'dir ve olumsuz şekli ise *tüyül* "değil" olumsuzluk edatı ile yapılır. Bu ek aynı zamanda Çulım Türkçesinde de gelecek zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır. Çulım Türkçesi Hakas, Şor, Sarı Uygur Türkçeleri ile birlikte Sibiryaya grubuna dâhil edilirken, son yıllarda yapılan bazı çalışmalar Çulım Türkçesinin Kıpçak grubuna yakın olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda Leipzig-Jakarta listesine göre taranan kelimelerde, bu lehçenin Kıpçak grubuna yakın olduğu tespit edilmiştir (Novgorodov vd., 2015: 1).

Çulım Türkçesi:

Tablo 7

	{-IİK}, {-rİK}
1.T.Ş.	<i>kellükém</i>
2.T.Ş.	<i>kellüksin</i>
3.T.K.	<i>kellük</i>
1.Ç.K.	<i>kellükbis</i>
2.Ç.K.	<i>kellüksinğar</i>
3.Ç.K.	<i>kellük</i>

Tatarca'da da -lık, -lék ekleri ile oluşturulan gelecek zaman sıfat-fiil örnekleri vardır: *bârlılık urın* "gidilecek yer", *tüzerlik iş* "yapılacak iş" (Serebrennikov, 2011:173).

KMT. *Hunam tübünden ozarıktı.* "Duvarın altından geçecek." (I/8-325)

Seni eltirikbiz demişle. "Seni götüreceğiz demişler." (I/8-67)

Meni bir sırrım bardı anı kişiğe aytırık tülse. "Benim bir sırrım var onu kimseye söylemeyeceksin." (IV/1-36) (Günay, 2016: 77).

Çul. *parlıktar* "gidecekler", *içikim* "içeceğim. Gelecek zamanın olumsuz şekli {-BUK} eki ile yapılır *parbuksuñ* "gitmeyeceksin" (Bacanlı, 2012: 78).

Sonuç

Kıpçak grubu lehçelerinden olan Karaçay-Malkar Türkçesinin tespit ettiğimiz kendine has bazı özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Karaçay-Malkar Türkçesinde, Genel Türkçe çokluk eki {+lAr}'ın son sesi /-r/, isim ve fiil çekiminde düşerek düzenli olarak {+lA} şeklini almıştır. Ancak çokluk ekinden sonra iyelik eki geldiği durumlarda /-r/ sesi korunmuştur. Kumuk ve Karaçay-Malkar Türkçelerinde, işlevsel yakınlığı bulunan yükleme ve ilgi hâli {+nI} eki ile karşılanmaktadır. Ancak Karaçay-Malkar Türkçesinde zamirlerin teklik şekilleri üzerinde ve 1. ve 3. tekil şahsın iyelik eki aldığı durumlarda /-n/ sesi düşer. Vasıta hâli için Karaçay-Malkar Türkçesinde *bIIA* "ile birlikte" [< ET *birle*] edatı kullanılmaktadır. Zamir kökenli şahıs eklerinden 1. ve 2. tekil şahıs eklerinin sonundaki /-n/ ve 3. çoğul şahıs ekinin sonundaki /-r/ akıcı ünsüzleri, kelime sonunda geniş ünlüler yanında tutunamayarak düşmüştür. Dönüşlülük zamiri diğer Kıpçak lehçelerinden farklı olarak *kesi* şeklindedir. Karaçay-Malkar ve Çulım Türkçelerinde gelecek zaman eki {-lIK},{-rIK}, {-ArIK}'dır ve olumsuz şekli ise *tüyül* "değil" olumsuzluk edatı ile yapılır.

KISALTMALAR

Çrk: Çerek Ağzı
KMT: Karaçay-Malkar Türkçesi
Kbç: Karaçay-Başan-Çegem Ağzı
Kökt: Köktürkçe
EUT: Eski Uygur Türkçesi
DLT: Divânü Luğâti't-Türk
Kum: Kumuk Türkçesi
Çul: Çulım Türkçesi

KAYNAKÇA

- ADİLOĞLU, Adilhan (2002). *Karaçay-Malkar Türkleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- AKAR, Ali (2013). *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yay.
- AKAR, Ali-GÜNAY, Ayşe (2015). "Derleme Sözlüğünde Karaçay-Malkar Türkçesi Söz Varlığı", *TÜRÜK: Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 6, s. 1-48.
- ARGUNŞAH, Mustafa-GÜNER, Galip (2015). *Codex Cumanicus*, Ankara: Kesit Yayınları.
- ATA, Aysu (2009). "Türk Dillerinde +lA Çokluk Eki", *International Journal of Central Asian Studies*, S. 13, s. 89-99.
- ATALAY, Besim (1972). *Divânü Luğâti't-Türk Dizini*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BACANLI, Eyüp (2012). "Çulım Türkleri ve Dilleri", *Tehlikedeki Diller Dergisi*, TDD. 2012, s. 68-84.
- BASKAKOV, Nikolay (1966). *Karaçay-Malkar Tilni Gramatikası: Fonetika, Morfologiya, Sintaksis*, Nalçik: Karaçay-Malkar İlim-İzlem Enstitüsü.
- BAŞDAŞ, Cahit (2014). "Türkiye Türkçesi Ağızlarında -kA/-kAnA Zarf-Fiil Şekilleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S. 33, s. 28-34.
- BAŞDAŞ, Cahit-KUTLU, Abdulmukaddes (2016). *Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUSON, Sir Gerhard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, United Kingdom: Oxford University Press.
- CSÁKÍ, Evá (2012). "Karaçayca Söz Varlığının Karakteristik Özellikleri Üzerine", *Tehlikedeki Diller Dergisi*, TDD 2012, s. 47-56.
- ERGİN, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım.
- GABAIN, Annamaria von (1988). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev.: Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLSEVİN, Selma (2016). *Karay Türklerinin Dili (Troki Dialekti)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜNAY, Ayşe (2016). *Türkiye'de Bir Ağız Adacığ: Karaçay-Malkar Türkçesi Ağzı (gramer-metinler-sözlük)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KANAR, Mehmet (2015). *Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- KARAHAN Leyla (2011), "Yükleme (accusative) ve İlgi (genetive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler", *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları, s.211-218.
- KORKMAZ, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- NOVGORODOV, Innokentiy-LEMSKAYA, Valeriya-GAINUTDINOVA, Albina-ISHKILDINA, Linara (2015). The Chulym Turkic Language is of the Kipchak Turkic Language Origin According to the Leipzig-Jakarta List, *Türkbilig*, S.29, s.1-18.
- ÖNER, Mustafa (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- PEKACAR, Çetin (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- PEKACAR, Çetin (2012). *Kumuk Türkçesi*, Türk Lehçeleri Grameri (ed. A. Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ yayınları: s. 939-1008.
- PEKACAR, Çetin-MELTEM, Filiz-UÇAR, Erdem (2015). "Çağatay Türkçesinde +nı İlgi Hâli Eki", *International Journal of Languages' Education and Teaching*, UDES 2015 s. 443-456.
- SEREBRENNİKOV, Boris-GADJİEVA, Zemfira (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tavkul, Ufuk (1993). *Kafkasya Dağlarında Hayat Ve Kültür, Karaçay-Malkar Türklerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Değişme Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- TAVKUL, Ufuk (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TAVKUL, Ufuk (2003). "Karaçay-Malkar Türkçesinin Çerek (Yukarı Balkar) Dialektinde Tespit Edilen Ses Değişmeleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 142, s. 189-208.
- TAVKUL, Ufuk (2012). *Karaçay-Malkar Türkçesi*, Türk Lehçeleri Grameri (ed. A. Bican Ercilasun), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 883-938.
- TEKİN, Talat (2000). *Orhun Türkçesi Grameri*, Ankara: Sanat Kitapevi.
- TEKİN, Talat (2010). *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOPARLI, Recep-VURAL, Hanife- KARAATLI, Recep (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILMAZ, Emine (2002). "Karaçay-Balkarca", *Türkbilig*, S. 4, s. 48-58.
- <http://www.unesco.org/languages-atlas/en/atlasmap.html>